

ИВАН ВАЗОВ - „ЕДНА БЪЛГАРКА”

ЕДНА БЪЛГАРКА ПО ПЪТЯ НА ДОБРОТО

Доброта, човечност, състрадателност, всеотдайност - това са нравствени добродетели, неподвластни на времето, създаващи представата за християнски морал и устойчивост на човешкото общество. Малцина ги притежават, но тези хора винаги будят възхищение и са пример за подражание. Най-често обикновени, на пръв поглед незабележими личности носят подобни качества. Те не се натрапват със своите действия, но доказват, че светът се крепи на истината, добротата, справедливостта.

Баба Илийца от разказа „Една българка” на Иван Вазов отдавна се е превърнала в христоматиен пример за човешка доброта, християнско милосърдие и ненаатрапващо се родолюбие. Шестдесетгодишната селянка, отдадена на семейството и труда, при извънредни обстоятелства изявява най-доброто от своя характер и става символ на цяла-та жертвоготовност и всеотдайност, на които е способен един човек. Тя е една от многото българки, живеещи кротко и незабележимо, които могат да жертват себе си в името на друг човешки живот. Но тя е и единствена между жените, събрали се на брега на Искъра, която отстоява своето човешко достойнство и е готова с цената на всичко да помогне за спасяването на непознат, изпаднал в беда. Двойното значение на числително-определение „една” събужда дълбок размисъл за цената на човешката самопожертвувателност, за нравствените добродетели и тяхното отстояване, за националната самобитност, за избора на житейска позиция. Каква е баба Илийца - типичната селска жена или изключението; една от многото или единствена сред множеството - това е един от основните проблеми в разказа.

Образът ѝ е въведен на фона на значимо историческо събитие - края на Априлската епопея и разбиването на Ботевата чета, време, когато се проявяват най-достоините и най-срамните черти от националния ни характер. Наред с героизма, в тези смутни времена излизат наяве страхът, предателството, униженото човешко достойнство. Вазов разкрива драматизма на епохата и внушава изключителността на събитието с множество детайли - точност на времето, описание на обстановката, съчетаване и противопоставяне на документални свидетелства и художествени обобщения. Тези изключителни времена са предпоставка за проява на изключителни човешки качества. Животът е излязъл извън своя обикновен ритъм, изчезнала е делничността: „Мълвата беше донесла и тука безпокойствия и турила нащрек мъжкото население”; „Повечето слабо знаеха какво става сега, някои и нехаеха.”

Героичната епопея и последвалите трагични събития разбудят не толкова родолюбието и борбения дух на множеството българи, колкото техния робски страх и безразличие. На този фон се очертава смелото и достойно поведение на баба Илийца. Чрез нейния образ авторът показва, че обикновеният човек от народа е способен да прояви себеотрицание и героизъм в изключителна ситуация, ако притежава доброта, честност и висока нравственост.

Баба Илийца единствена дръзва да се противопостави на грубото и жестоко поведение на заптиетата на брега на Искъра, защото е мотивирана от желанието си „да спаси, ако даде бог, два живота”. Надмогнала собствения си страх, без да обръща внимание на обидите „свини гявурски”, „магарице”, „кучка”, тя се осмелява да моли настоятелно безчовечните турци. Жената притежава силен дух и устойчив характер и не би се спряла пред нищо. Тя залага на най-човешките чувства, за да постигне своето: „Аго, за бога, направи това добро, помисли, че и ти деца имаш!” В съзнанието на българката добротата и нуждата да помогне, Когато трябва, са най-естественото нещо за човешкото поведение. Дори за миг не може да допусне, че някой би отказал да стори добро. Мъката и страхът за болното внуче я правят силна и настойчива. Още по-настоятелна става тя в стремежа си да помогне, когато се

среща с четника в церовата гора. Този „момък в чудати опнати дрехи, с ширити по гърдите и с пушка“, с „измахнато и бледно“ лице събужда майчино състрадание и милосърдие в угриженото ѝ сърце. В това „лошо“ време, изпълнено със страх и малодушие, героинята проявява силата на своя дух, обещавайки помощ на изпадналия в крайна нужда четник. Тя е ръководена от естествената си доброта и собствените си представи за човешко, християнско и патриотично. За нея четникът е страдащ човек, нуждаеш се от нейната помощ. В обръщението „синко“ блага цялата си майчина топлина и благост. Очите ѝ се наливат със сълзи, защото състрадателността ѝ към чудата болка е голяма. Но има и още нещо, което прави тази жена изключителна. То се крие в кратката реплика: „Ние сме християни.“ А християнският морал означава доброта, милосърдие, себеотдаване. Нито за миг не помисля да бяга и да остави нуждаещия се момък в беда. Четникът ѝ се доверява, защото инстинктивно усеща добротата и чистотата на тази жена. Стремещт да прави добро се разкрива в мислите на баба Илийца: „Да направя това добро... клетнику... божичко, закрили го, българин е, тръгнало е за християнска вяра курбан да става.“ Тези мисли утрояват силите ѝ и тя е способна на неподозиран героизъм, за да изпълни човешкия си и християнски дълг - така, както ги разбира. Показателно е, че според нея всеки би постъпил по този начин. Но самият Вазов ясно разкрива, че това е поведение на една изключителна българка - извън рамките на традиционното и обикновеното. Молитвите на жената към Бога и Света Богородица за спасяването и на внучето, и на бунтовника, са еднакво важни за нея. Тя знае, че всяко добро дело се възнаграждава и дълбоко вярва, че помагайки на четника, ще помогне и на болното си внуче.

Изключителното поведение на тази невероятна българка, водена от желанието си да прави добро, е разкрито ярко при срещата ѝ с калугера в Черепишкия манастир. Направила невъзможното, за да стигне там, тя очаква помощ и разбиране. Като добра християнка, тя знае, че божиите служители трябва да притежават християнски морал и истинско милосърдие. Нито за миг не допуска, че може да ѝ бъде отказана помощ. Баба Илийца остава стъписана от страха на отец Евтимий. Нужно ѝ е доста време, за да осъзнае, че този божи служител не отговаря на нейните представи и че няма нищо общо с християнските добродетели. Отецът е себелюбив и егоистичен страхливец, Който се интересува само от собственото си благополучие и не желае да бъде обезпокояван за нищо. Той е безсърдечен и не е способен да съчувства на чуждата болка. Дори природното описание в началото на III част подготвя за студенината и неразбирането, с които ще се сблъска баба Илийца: мрак и мълчание царят наоколо, нощта е спуснала „тъмното си було“, канарите са „мрачни и намусени“, с „черни дупки“, а манастирът е „глух и пустинен“. При срещата на двамата герои Вазов откроява високата нравственост на обикновената, но изключителна героиня. В трудния ѝ път към манастира тя е водена единствено от желанието си да направи добро. Когато моли и настоява упорито, баба Илийца отново е водена от мисълта за другите. Тя вярва в чудодейната сила на молитвата, защото е добра християнка и знае, че „Господ може всичко“. Въпреки неприязненото и отблъскващо отношение на калугера, жената запазва търпеливостта и благостта си. Целта ѝ - да спаси два живота - е толкова голяма, че човешкото недоброжелателство не я докосва. Тя дори намира сили да целуне ръка на отец Евтимий и да приеме мъдро неговия отказ за помощ: „Селянката щеше да каже нещо, но думата се задъни в гърлото ѝ при тоя отговор, тя тръгна безнадеждно подир сърдития калугер и излезе на двора.“ Човек трябва да притежава безкрайна доброта, състрадателност и силна боля, за да запази хладнокръвие и да продължи неотклонно по своя път. За втори път жената казва: „Нали сме християни...“ За нея това е най-силният аргумент и означава съпричастност, доброта, отзивчивост към чуждото страдание.

Разбрала, че е съвсем сама в своя път - пътя към доброто, баба Илийца напуска манастира и тръгва към неизвестността, водена единствено от мисълта да помогне на нуждаещия се сънародник. Тя твърдо вярва, че Бог е чул молитвите ѝ и ще се

смили над нея.. Природната картина в началото на IV част е в съзвучие с душевните вълнения на героинята. Искърската клисура е злокобна и страховита, а всеки детайл създава усещане за безучастност и безнадеждност: „Планинските самотии спяха, дива тишина царуваше в природата“. Жената е изправена пред най-трудното изпитание през тази нощ и в живота ѝ - преминаването на Искъра с ладията. В този епизод, който е кулминация на разказа, поведението на баба Илийца се определя като героично. Реторичните въпроси разкриват твърдата решеност на героинята непременно да намери изход от трудната ситуация. Тогава, когато всички са се изпокрили, когато ладиярят се е уплашил да ношува в колибата, когато манастирът ѝ отказва помощ, само майчината любов и християнското милосърдие дават сили на баба Илийца да превъзмогне страха от неизвестното и да върви напред, към доброто. Тя трябва да се справи сама, защото е поела отговорност за два човешки Живота: „Тя изохка в безсилно отчаяние и напрегна всичките си сили.“ Подробно и последователно Вазов проследява действията и преживяванията на героинята, за да докаже, че силата на духа, упоритостта и волята могат да правят чудеса: „Тя удвои, утрои усилията си, нейните изпечени селски ръце се напънаха, мишците ѝ сдобиха стоманена пъргавина и сила, Кокалите ѝ изпращаха от напрегане и горещ пот рукна от лицето ѝ.“ Половинчасовата борба с кола разкрива духовното величие на героинята. Тя прави невъзможното, а картината остава като символ на най-голямото човешко самоотричане в името на друг човешки живот, в името на добротата и милосърдието.

Баба Илийца успява да стигне до четника с цената на неимоверни усилия. Но тя знае, че момъкът е поверил съдбата си в нейните ръце и трябва да устои на думата си. В силно затрогващата втора среща между баба Илийца и бунтовника се разкриват отново благородството, човечността, майчината жертвоготовност, състрадателността на българката. Баба Илийца подава откраднатата дреха на момъка със съзнанието, че е извършила грях, като е откраднала от свято място. Но тя усеща, че човешкият живот е най-ценното нещо и Господ ще ѝ прости. Милосърдието е над всичко. Забравила себе си, дори внучето си, тя жалостиво наблюдава това „двайсетгодишно голобрадо момче, тънко-високо“, което е тръгнало да сваля царщината и е жертвало себе си за свободата. Съвсем естествено идва решимостта ѝ да го приюти в своя дом, без да мисли за опасностите и риска: „Как Къде? Ами у дома!“ Тези прости, но категорични думи разкриват силата на духа и величието на тази обикновена жена. Притежаваща голямо човешко сърце, българката осъзнава, че не може да постъпи по друг начин. А четникът вижда „в тая непозната жена своя майка, свой спасител, свое провидение“. Дори съкрушена от огромната си лична скръб - мисли, че внучето ѝ е умряло, баба Илийца не изоставя четника и своята отговорност. Това може да стори само човек с огромно сърце и невероятна нравствена сила. Надмогнала своята мъка, жената казва: „Момче, крий се хубаво днес. Довечера - пак тука, та да те намеря.“ Тя е готова да се бори докрай за спасяването на случайно срещнатия бунтовник.

Баба Илийца не успява да спаси четника, но прави всичко възможно да го стори. Тя преодолява много изпитания по пътя към доброто, които я разкриват като изключителна майка, християнка и българка, вярваща твърдо в доброто. За доброто, което носи в душата си, героинята получава добро - внучето, което смята за мъртво, оживява. Баба Илийца е една от многото обикновени и незнани, но жертвоготовни българки, които съхраняват и предават нравствените добродетели и духовните ценности на поколенията.